

УДК 37:159.942

© Ходикіна Ю. Ю., Довженко О. О., 2025.

<http://orcid.org/0000-0002-0246-5421>

<https://orcid.org/0000-0003-0490-6689>

<https://doi.org/10.34142/23128046.2025.59.27>

**Ю. Ю. Ходикіна,
О. О. Довженко**

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Актуальність проблеми розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку зумовлена особливостями формування в їх психічному розвитку соціально-адаптивних функцій. Гармонійний емоційний розвиток сприяє успішному розвитку багатьох сфер життя дошкільника. Виховання у дитини дошкільного віку здібностей до співпереживання, співчуття, висловлювання та розпізнавання своїх почуттів і емоцій, почуттів і емоцій інших людей, може допомогти їй навчитись адекватному реагуванню на проблемні ситуації, з якими вона буде стикатись у подальшому шкільному та дорослому житті. Тому, в сучасному освітньому просторі, стає актуальним реалізація завдання цілеспрямованого вивчення специфіки емоційних проявів дітей дошкільного віку через дослідження їхніх переживань і особливостей розвитку у них емоційного інтелекту.

Метою статті є теоретичний аналіз поглядів науковців щодо вивчення особливостей емоційних проявів та розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку.

В роботі застосовано загальнонаукові методи дослідження, зокрема аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікацію наукових джерел. Виявлено, що феномен емоційного розвитку дітей дошкільного віку займає важливе місце в психолого-педагогічних дослідженнях науковців. У вітчизняній психології домінує думка про багаторівневість емоцій як фундаментальну закономірність їх розвитку та прояву.

Узагальнено, що емоції належать до певного класу психічних станів. Вони є суб'єктивними, пов'язані із потребами та допомагають відобразити процес і результат практичної діяльності дитини в формі безпосередніх переживань щодо приємності або неприємності. Суб'єктивність виступає як одна з істотних характеристик емоцій. Найбільш сприятливим для формування емоційно-етичної культури є старший дошкільний вік.

Відмічено, що недостатність рівня розвитку емоційної сфери дошкільника може впливати на розвиток інтелектуальної сфери та затримувати його. В діяльності таких дітей може буди відсутня творча складова або бажання спілкуватися в ігровій діяльності. Відсутність вміння

керувати своїми емоціями може впливати на появу агресивності, тривожності, ускладнень у взаємодії з однолітками та дорослими.

Узагальнено, що змістовною характеристикою поняття емоційного інтелекту, яка об'єднує різні сучасні підходи, є наявна сукупність у особистості здібностей до розуміння та управління своїми емоціями та емоціями інших людей. Дошкільний період є сензитивним, найсприятливішим для розвитку та формування емоційної сфери дитини та розвитку емоційного інтелекту.

Ключові слова: емоції, емоційний інтелект, емоційна сфера, дошкільний вік, дошкільник, емоційний розвиток.

Khodykina Yu. Yu., Dovzhenko O. O. The problem of developing emotional intelligence in preschool children. *The relevance of the problem of developing emotional intelligence in preschool children is determined by the peculiarities of the formation of socially adaptive functions in their mental development. Harmonious emotional development contributes to the successful development of many areas of a preschooler's life. Teaching preschool children the abilities to empathise, sympathise, express and recognise their own feelings and emotions, as well as the feelings and emotions of other people, can help them learn to respond appropriately to problematic situations that they will encounter in their future school and adult life. Therefore, in the modern educational space, it is becoming relevant to implement the task of purposeful study of the specifics of emotional manifestations of preschool children through the study of their experiences and the peculiarities of the development of their emotional intelligence.*

The purpose of the article is a theoretical analysis of scientists' views on the study of the peculiarities of emotional manifestations and the development of emotional intelligence in preschool children.

The work uses general scientific research methods, in particular analysis, synthesis, comparison, generalisation, and classification of scientific sources. It has been found that the phenomenon of emotional development in preschool children occupies an important place in the psychological and pedagogical research of scientists. In domestic psychology, the opinion prevails that the multilevel nature of emotions is a fundamental pattern of their development and manifestation.

In general, emotions belong to a certain class of mental states. They are subjective, related to needs, and help reflect the process and result of a child's practical activities in the form of immediate experiences of pleasure or displeasure. Subjectivity is one of the essential characteristics of emotions. The most favourable age for the formation of emotional and ethical culture is the older preschool age.

It has been noted that insufficient development of a preschooler's emotional sphere can affect the development of their intellectual sphere and delay it. Such children may lack creativity or the desire to communicate in play activities. The inability to control one's emotions can lead to aggression, anxiety, and difficulties in interacting with peers and adults.

In summary, the meaningful characteristic of the concept of emotional intelligence, which unites various modern approaches, is the presence in a person of the ability to understand and manage their own emotions and the emotions of others. The preschool period is a sensitive time, most favourable for the development and formation of a child's emotional sphere and the development of emotional intelligence.

Keywords: *emotions, emotional intelligence, emotional sphere, preschool age, preschooler, emotional development.*

Вступ. Однією із ключових навичок людини в умовах масової комп'ютеризації та автоматизації залишається здатність розуміння та усвідомлення правил і норм соціального світу, адаптації до мінливих умов соціального життя, – тобто соціальна компетентність і емоційний інтелект (Khodykina, 2023; Khodykina & Dovzhenko, 2025; Lutsenko, 2014).

Феномен емоційного розвитку дітей дошкільного віку займає важливе місце в психолого-педагогічних дослідженнях науковців (Bieliienka, Borysova & Mashovets 2009; Melnychuk 2003; Pirozhenko, 2010). Відомі вітчизняні психологи та педагоги в своїх дослідженнях довели, що найбільш сприятливим для формування емоційно-етичної культури є старший дошкільний вік (Kompanets, 2023). Проблема емоційного розвитку дошкільника розроблялась Н. Волік, Н. Діамідовою, О. Кононко, М. Кузнєцовим, С. Кулачківською, О. Кульчицькою, Л. Лисенко, Н. Трафаїлою, С. Тищенко, Т. Поніманською, Ю. Приходько та іншими науковцями (Derevianko 2023; Dutkevych, 2018; Kuznietsov, Zaika & Khodykina 2019; Maksymenko & Plavnyk, 2003; Volik, 2022).

Актуальність проблеми розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку зумовлена особливостями формування в їх психічному розвитку соціально-адаптивних функцій. Гармонійний емоційний розвиток сприяє успішному розвитку багатьох сфер життя дитини. Тому важливо розвивати емоційну сферу дошкільників. Виховання у дитини дошкільного віку здібностей до співпереживання, співчуття, висловлювання та розпізнавання своїх почуттів і емоцій, почуттів і емоцій інших людей, може допомогти їй навчитись адекватному реагуванню на проблемні ситуації, з якими вона буде стикатись у подальшому шкільному та дорослому житті. З огляду на це, в сучасному освітньому просторі стає актуальним реалізація завдання цілеспрямованого вивчення специфіки емоційних проявів дітей дошкільного віку через дослідження їхніх переживань і особливостей розвитку у них емоційного інтелекту.

Мета та завдання. Провести теоретичний аналіз поглядів науковців щодо вивчення особливостей емоційних проявів та розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку.

Методи дослідження. Застосовано загальнонаукові методи дослідження, зокрема аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікацію наукових джерел. Це дозволило проаналізувати та систематизувати існуючі теоретичні підходи до виявлення особливостей емоційних проявів, визначення сутності емоційного інтелекту та особливостей його розвитку у дітей дошкільного віку.

Результати. У психологічному словнику термін «емоція» розкривається як «психічне відображення у формі безпосереднього упередженого переживання змісту життєвих явищ і ситуацій, обумовленого схваленням їхніх об'єктивних властивостей до потреб суб'єкта» (Prykhodko & Yurchenko, 2020). Отже, емоції належать до певного класу психічних станів. Вони є суб'єктивними, пов'язані з потребами та допомагають відображати процес і результат практичної діяльності людини в формі безпосередніх переживань щодо приємності або неприємності. Суб'єктивність виступає як одна з істотних характеристик емоцій. Невдоволення чи задоволення, радість або сум, сором або страх відіграють роль суб'єктивного орієнтовного сигналу для особистості. Найпростіші емоції належать до вроджених реакцій. У ході індивідуального розвитку особистості емоції втрачають свою безпосередню вроджену основу та стають обумовленими. Поступово з'являються різні види вищих процесів переживання – естетичні, інтелектуальні, практичні, моральні та інші почуття.

Щодо особливості зовнішніх проявів емоційних станів, то вони можуть визначатись виразними тілесними рухами, мімікою, пантомімікою, тембром голосу, інтонацією тощо. С. Рубінштейн наголошує, що такими виразними рухами та діями почуттєва сфера особистості не тільки визначається, а й формується (Derevianko, 2023; Dutkevych, 2018; Maksymenko & Plavnyk, 2003).

Значного внеску в розвиток досліджень емоцій людини було додано К. Ізардом. У своїй монографії автор розкриває емоцію як певну форму відображення об'єктивної дійсності та виокремлює 5 ключових положень своєї «Теорії емоцій». На думку автора, емоція як процес, складається з трьох рівнів. Перший рівень – це усвідомлені або пережиті відчуття емоцій. Другий рівень – це процеси, які стосуються ендокринної, нервової, травневої та інших систем організму. Третій рівень – це виразні комплекси емоцій, які можливо спостерігати та які відбиваються на обличчі. Таким чином, емоції включають суб'єктивні переживання, нейрофізіологічні процеси та зовнішній прояв. Автор стверджує, що розвиток емоційної сфери являє собою важливий компонент процесу адаптації людини в соціумі. Емоції можуть впливати на певний стан особистості таким чином, що або пригнічують, або підвищують її життєдіяльність. Зважаючи на це, перші називають астенічними, а інші – стенічними емоціями (Derevianko, 2023; Dutkevych, 2018; Volik, 2022).

Розвиток емоційної сфери К. Ізардом розглядається з огляду на особливості емоційної саморегуляції. Емоційна саморегуляція – це поведінковий компонент, який виражається в:

- контролі щодо вираження своїх емоцій (якщо людина не проявляє свої емоції зовні, це ще не є показником того, що вона їх не відчуває);
- виклику бажаних емоцій (складовою частиною саморегуляції є застосування емоційної пам'яті та уяви як засобу стимуляції, заданого наперед, емоційного стану);
- усуненні небажаних емоційних станів (за допомогою свідомого зусилля щодо активації протилежної емоції, когнітивної та моторної регуляції).

У вітчизняній психології домінувала думка про багаторівневість емоцій як фундаментальну закономірність їх розвитку та прояву. У своїх наукових дослідженнях Л. Виготський звертав увагу на те, що дана закономірність спостерігається щодо вікових етапів розвитку емоцій як в період немовля, так і в період раннього та дошкільного дитинства (Derevianko, 2023; Dutkevych, 2018; Pavelkiv, 2011). Перші емоційні реакції немовля виникають у зв'язку з задоволенням або не задоволенням органічних потреб. За своїм походженням вони безумовно-рефлекторні. Задоволення чи незадоволення, страх, гнів та інші емоційні реакції можуть виявлятися у вигляді крику, плачу. Таким способом дитина реагує на різноманітні подразники внутрішнього та зовнішнього середовища. Розвитку емоційної сфери немовля сприяє провідна діяльність – безпосереднє емоційне спілкування з значущим дорослим, який піклується про дитину. В процесі такого спілкування задовольняється потреба в контакті з ним.

На перетині періоду новонародженості та періоду немовля в психіці дитини виникає психічне новоутворення, якого не було в готовому вигляді з народження – «комплекс пожвавлення». Цей комплекс формується поступово як емоційно-рухова реакція на появу дорослого, що опікується дитиною. В цьому віці емоції дитини значною мірою виникають як мимовільне наслідування. В цьому періоді особистісного розвитку у дитини може проявлятися так назване «емоційне зараження». Наприклад, виникає посмішка у відповідь на посмішку дорослого, або плач інших дітей може викликати у неї відповідний плач (Derevianko, 2023; Dutkevych, 2018; Pavelkiv, 2011).

У період раннього дитинства, на другому та третьому році життя теж відбуваються помітні зрушення в розвитку емоційної сфери дитини. Це пов'язано з розширенням кола людей, з якими спілкується дитина, розвитком елементарної самостійності, самосвідомості, опанування мовними засобами спілкування тощо.

Мимовільного наслідування в емоціях дитини стає менше, розширюється коло стимулів, які сприяють виникненню емоцій, виникає ігровий емоційний контакт з однолітками у вигляді ігрового спілкування.

У ранньому дитинстві важливу роль у емоційному розвитку дитини відіграють словесні оцінки дорослих. Такі слова як «погано», «гарно», «добре» які супроводжуються відповідною мімікою, позою, жестами стають підкріпленням дій для дитини, сильними стимулами для його діяльності. Джерелом естетичних емоцій дитини в ранньому віці є казки, вірші, музика, яскраві, контрастні, кольорові предмети навколишнього середовища тощо.

Н. Мельник у своїх працях пише, що в ранньому віці емоції більш виражені відносно дошкільного дитинства. Дитина не може довільно керувати своїми емоціями і тому вони спрямовують її поведінку. Емоції дитини раннього віку легко визначити через її загальну поведінку та міміку. Криза 3 років знаменується появою афективності. Найчастіше вона виникає тоді, коли дитині не вдається виконати щось самостійно, а дорослий, який може допомогти, поруч не з'являється. Автор додає, що афективність має поступово проходити, якщо дорослий спокійно реагує на дану поведінку в ранньому дитинстві. В старшому шкільному віці емоційність поступово стабілізується так, що афективні прояви в поведінці значно знижується. В ранньому дитинстві дитина, здебільшого, виступає як об'єкт почуттів з боку найближчого оточення дорослих. В дошкільному віці дитина опановує здатність виступати суб'єктом емоційних взаємин (Melnyk, 2018).

Вітчизняні психологи наголошують на важливості вивчення особливостей розвитку емоційної сфери дітей. Так, О. Запорожцем стверджується, що сприяння вихованню почуттів дитини повинно починатися із перших років його життя. Адже те, як будуть засвоюватися знання, вміння та навички у дитини суттєво залежить від його емоційного ставлення до оточення (Derevianko, 2023; Dutkevych, 2018; Maksymenko & Plavnyk, 2003).

В. Зінківським відмічається, що психічна організація емоцій у дитинстві відрізняється безпосередністю. Чим менша дитина, тим більшої суб'єктивної значущості набуває для неї навколишнє середовище. Тобто відображається для нього таким, як показують власні емоції дитини (Derevianko, 2023; Dutkevych, 2018), (Maksymenko & Plavnyk, 2003).

Т. Піроженко вважає, що розвиток емоційної сфери дитини варто розглядати з позицій ціннісних орієнтирів, якими вона користується у спілкуванні з оточуючими, в реальному функціонуванні цих ціннісних орієнтацій у житті дитини: особливості емоційного ставлення, когнітивної наповненості, розвиненості вольових якостей тощо. При цьому важливо

орієнтуватись на такі форми роботи в цьому напрямку, які спрямовані індивідуально (Pirozhenko, 2010).

Вітчизняними психологами О. Кононко, М. Кузнецовим, Л. Лисенко, С. Максименко наголошується, що саме в дошкільному віці розвиток емоційної сфери дитини відбувається бурхливо та сприяє її особистісному розвитку, інтенсивному опануванню різноманітними видами діяльності. У дошкільників емоційне ставлення виникає в процесі спостереження, роздумів, ігрової діяльності тощо. Протягом цього періоду емоції поступово ускладнюються, розвиваються та набувають інтелектуалізованості.

Дошкільний період є сензитивним для розвитку пам'яті. Саме емоційна забарвленість процесів пам'яті визначає здатність запам'ятовувати, зберігати та відтворювати інформацію дошкільника (Derevianko, 2023; Dutkevych, 2018; Kompanets, 2023; Volik, 2022; Pavelkiv, 2011). Здатність довільно керувати своїми емоціями та діяльністю не може виникнути без спеціального навчання. Дитині дошкільного віку складно самостійно виражати свої емоції та почуття, тому що здатність довільного керування у неї складається поступово протягом усього дошкільного дитинства. Саме під впливом навчання, виховання, соціальних умов життя відбувається прогресивний розвиток емоцій дошкільника. Починають інтенсивно проявлятися моральні почуття та соціальні емоції. Ці зміни пов'язані з розвитком як мотиваційної, так і пізнавальної сфери особистості дитини, її самосвідомості (Derevianko, 2023; Dutkevych, 2018; Kompanets, 2023; Volik, 2022; Pavelkiv, 2011).

І. Мельничуком підкреслюється, що в житті дитини важливу роль грають будь-які емоції та почуття. Не існує правильних або неправильних емоцій. Тому, що емоції надають як дітям, так і дорослим важливу інформацію про їх стан. Такі зміни в особливостях прояву емоцій у період дитинства як їх сила, стійкість, тривалість автор пов'язує зі змінами в загальному характері мотивів провідної діяльності дітей. Поряд із переживаннями задоволення чи незадоволення в психіці дитини починають виникати більш складні переживання у відповідності до того як вона дотримується правил і норм поведінки, виконує свої елементарні обов'язки. Спостерігається поява внутрішнього механізму який забезпечує супідрядність мотивів діяльності дитини (Melnychuk, 2003).

Т. Дуткевич звертає увагу на те, що спочатку у дитячому спілкуванні переважають невербальні засоби переживання та вираження емоцій (наприклад, виразні рухи кінцівками, тулубом, міміка, плач, крик). Але в сприятливих умовах розвитку, до кінця дошкільного віку, дитина вже навчається позначати свій емоційний стан за допомогою мови та мовлення. Автор наголошує, що дорослим потрібно уважно та серйозно ставитися до таких випадків, коли

дошкільнику важко стримувати свої емоції та не ставити, в таких випадках, непосильних вимог перед ним. Такі імпульсивні емоції, вважає Т. Дуткевич, можуть свідчити про тілесне неблагополуччя дитини, яке слід усувати. Адже з емоційним благополуччям дитини пов'язана її самооцінка, оцінка своїх особистісних якостей (Dutkevych, 2018).

У психолого-педагогічній літературі зустрічаються дослідження, які підтверджують, що недостатність рівня розвитку емоційної сфери дошкільника може впливати на розвиток інтелектуальної сфери та затримувати його. В діяльності таких дітей може буди відсутня творча складова або бажання спілкуватися в ігровій діяльності. Відсутність вміння керувати своїми емоціями можуть впливати на появу агресивності, тривожності, ускладнень у взаємодії з однолітками та дорослими. Недооцінка розвитку емоційної сфери може привести до істотного перебільшення в односторонньому розвитку інтелекту, що не дає можливості більш глибокого розуміння процесу мислення. В той час коли створення умов для виховання емоцій і почуттів повинно бути спрямоване на формування гармонійно розвинутої особистості в співвідношенні інтелектуального та емоційного розвитку.

Емоційні прояви характеризуються певною спрямованістю особистості, ступенем напруження та рівнем узагальненості. Дітям дошкільного віку іноді ще важко розбиратися щодо своїх переживань. Інколи їм важко розрізнити та усвідомити навіть прості власні емоції. Тим більше їм буває складно збагнути різноманітність переживань інших людей зі свого оточення (Volik, 2022; Volik & Lyapunova, 2022).

Розвиток деструктивних емоцій у дошкільному віці може бути пов'язаний із виникненням фрустрацій. Фрустрація – це емоційна реакція, що виникає на перешкоду, яка заважає досягнути усвідомлену мету. Діти дошкільного віку ще не мають такого достатнього життєвого досвіду, щоб він допомагав долати істотні труднощі. Тому, саме в цьому віці, стани фрустрації можуть бути небезпечними, ставати чинником невротичних розладів, сприяти порушенням у соціальній адаптації тощо (Volik, 2022; Volik & Lyapunova, 2022).

Психологи рекомендують дорослим, в процесі виховання дитини, не намагатися занадто вимагати виконання своїх вимог за рахунок прямого тиску. В той час, коли дорослий вимагає, щоб дитина дошкільного віку негайно виконувала його вимоги та одночасно заважає дитині досягти поставленої мети – створюється фрустраційна ситуація, яка може сприяти закріпленню неадекватної сталої реакції у вигляді впертості та агресивності, або безініціативності та апатії.

У дослідженнях О. Запорожця та Я. Неверовича виявлено, що в переході від раннього до дошкільного віку суттєві зміни в емоційній сфері дитини

відбуваються у тісному зв'язку зі зміною характеру діяльності та розвитком її взаємин із оточенням. Ці зміни пов'язані з тим, що емоції починають випереджати у часовій структурі діяльності хід виконання завдання, що розв'язується. Відбувається зміна афективного формату емоцій тому, що виникають особливі форми емпатії, співчуття та співпереживання стосовно тих людей, задля яких виконуються дії та операції.

Ускладнення відносин дошкільників з навколишнім суспільством сприяють формуванню почуття обов'язку, а інтенсивний розвиток допитливості дитини стимулює розвиток інтелектуальних почуттів дитини. Опановуються вищі форми експресивності вираження емоцій за допомогою міміки, інтонації, пантоміміки тощо. Розвитку інтелектуальних емоцій у дошкільника сприяють дидактичні ігри, тобто нові емоції виникають саме завдяки зміні змісту та структури його діяльності. Одночасно, інтелектуальні емоції здійснюють стимулюючий вплив на всю пізнавальну діяльність дитини дошкільного віку, що сприятливо позначається на наступному етапі шкільного навчання (Derevianko, 2023; Dutkevych, 2018; Maksymenko & Plavnyk, 2003; Pavelkiv, 2011).

Розвинення уяви в дошкільному віці сприяє тому, що різні предмети, навіть ті, що є безпечними, можуть стимулювати виникнення так званих вікових страхів, що є цілком природно. Результати досліджень Р. Павелківа доводять, що конкретні страхи у дитини можуть з'являтися в молодшому дошкільному віці. При цьому поява страхів пов'язана з інтелектуальним рівнем дитини. Експериментальні дослідження доводять, що чим вищим є інтелект дитини, тим більше конкретних страхів вона може відчувати. Це відбувається тому, що страх має певну захисну функцію, яка пов'язана зі здатністю дитини припускати наслідки певних життєвих ситуацій (Pavelkiv, 2011).

Науковці називають дошкільний період – «періодом символічних страхів». Водночас у дітей дошкільного віку з'являється здатність розрізняти приблизний ступінь небезпечної ситуації. Так, велика собака на малюнку може бути не така загрозлива, як у реальному житті.

Психолого-педагогічні дослідження Т. Бабаєвої доводять, що в сприятливих умовах, під час адекватного емоційного розвитку дошкільника, дитячі тривоги та страхи можуть легко змінюватися під впливом спокійного роз'яснення дорослого та домовленості між ними. Автор підкреслює, що на емоційний розвиток дитини дошкільного віку впливає не тільки розвиток пізнавальної та мотиваційної сфери, а й мови та мовлення. Залучення мови до емоційних процесів сприяє тому, що вони стають більш усвідомленими, узагальненими. Поява сюжетно-рольової гри в дошкільному віці, розвиток спілкування з однолітками та дорослими, виникнення колективної діяльності

сприяють подальшому розвитку співчуття, співпереживання, симпатії, дружнього ставлення до інших, моральних, естетичних почуттів тощо. Але джерело гуманних почуттів дошкільника – це взаємини з близькими людьми. Позитивне визнання дорослими дій дитини викликає у них радісний настрій, а відсутність відгуку може сприяти виникненню суму, роздратування, страху або гніву. Фахівець наголошує на тому, що це – показник незадоволення соціальної потреби, він може характеризувати наявність емоційного неблагополуччя дошкільника (Volik, 2022; Volik & Lyapunova, 2022).

Серед факторів, які призводять до особливого емоційного розвитку дітей дошкільного віку Т. Бабаєвою виділяються:

1. Конституціональні причини: такі діти швидко збудливі та неврівноважені, що пов'язано з особливостями функціонування нервової системи, біотонусом, соматичними особливостями, порушенням функціонування органів.

2. Психологічні причини: такі діти мають стійке негативне ставлення до спілкування, що пов'язано з особливостями емоційно-вольової сфери дитини, недоліками розвитку вмінь самоконтролю поведінки.

3. Особливості взаємодії з соціумом: це діти з емоційним неблагополуччям, вони мають несприятливий досвід спілкування з сім'єю, дітьми, дорослими (Volik, 2022; Volik & Lyapunova, 2022).

О. Кононко пропонує розглядати емоційний розвиток дошкільників спільно з соціальним. Він вирізняє дефініцію соціально-емоційного розвитку як своєрідну «властивість дошкільника». Ця властивість характеризується оптимальним сполученням доцільності соціальної поведінки та адекватності емоційного регулювання. Вона проявляється як процес і результат опанування дитиною емоційним і соціальним досвідом, що призводить до набуття дошкільником компетентності в емоціях, їх проживанні та засобах вираження (Кононко, 2001). Новітні технології візуалізації мозку та інноваційні методи його дослідження в нейробіології та нейропсихології останнього десятиліття вплинули на розуміння особливостей виникнення емоцій у дітей, а саме:

1. Регулювання та керування емоційних станів дитиною пов'язано із формуванням довільності психічних функцій. Довільність емоцій проявляється в здатності керувати своєю поведінкою в різних ситуаціях спілкування, регулюванні експресії емоцій, співвідношенні поведінки з соціальними нормами.

2. У віці чотирьох років у молодшого дошкільника розвивається здатність до «емоційного передбачення» як основи емоційного регулювання. Це дозволяє дитині передбачати можливі сценарії розвитку подій у зв'язку з емоціями.

3. Довільне регулювання своїх емоцій у дошкільника відбувається в процесі гри та опанування ігрових правил і до старшого дошкільного віку поширюється на інші види діяльності.

4. Старші дошкільники здатні встановлювати зв'язки між емоцією та думкою та описувати стратегії регуляції емоцій (усвідомлена зміна власних думок і емоцій за допомогою стратегій пошуку емоційної підтримки, позитивної переоцінки, зміни цілей тощо).

Отже, емоційний розвиток у дошкільному віці відбувається як безперервний, складний процес. Він сприяє формуванню емоційної сфери дитини та проявляється в емоційному ставленні до навколишнього світу та самого себе, пов'язаний із розширенням видів спілкування та діяльності дитини. В дошкільному віці почуття дитини стають більш стійкими, усвідомленими, узагальненими. У дошкільника поступово розвиваються вміння довільно контролювати свої емоційні реакції при цьому вирішальне значення в формуванні емоційного самопочуття, моральних основ дитини дошкільного віку відіграє сім'я. Дошкільний період є сензитивним, найсприятливішим для розвитку та формування емоційної сфери дитини.

Емоційність – це особлива форма існування дитини в дошкільному періоді. Через емоції та почуття виявляється вибірковий характер свідомості дошкільника та формуються унікальність рис особистості дитини.

Л. Журавльова, О. Запорожець, Т. Кириленко, П. Якобсон наголошують, що саме в дошкільному періоді функціональна потреба дитини до емоційного насичення трансформується в прагнення до певних переживань. Вона стає важливим чинником у визначенні спрямованості особистості дошкільника (Derevianko, 2023; Dutkevych, 2018; Maksymenko & Plavnyk, 2003; Pavelkiv, 2011).

Змістовною характеристикою поняття емоційного інтелекту, яка об'єднує різні сучасні підходи, є наявна сукупність у людини здібностей до розуміння та управління своїми емоціями та емоціями інших людей. Більшість учених розглядають феномен емоційного інтелекту в якості здатності людей розуміти та розпізнавати свої емоції та емоції інших, розв'язувати завдання за допомогою емоційної інформації, вибудовувати глибокі зв'язки з іншими людьми які потрібні для їх взаємодії та стверджують, що він розвивається протягом всього життя. На цьому наголошують Н. Волік, Д. Гоулман, С. Дерев'яно, М. Журавльова, В. Зарицька, Н. Коврига, Е. Карпенко, Т. Котик, Л. Лисенко, О. Олпорт Л. Ракитянська, Н. Трафаїла та інші. На особливу значущість саме дошкільного віку в динаміці розвитку емоційного інтелекту вказують праці С. Дерев'яно, котра вказує, що в дошкільному віці розвиток емоційності дітей відбувається найбільш стрімко (Derevianko, 2023).

Розвиток емоційного інтелекту в дошкільному віці сприяє формуванню соціальної компетенції дитини. Регуляція емоцій дітьми проявляється в функціонуванні процесів, за допомогою яких вони намагаються контролювати та керувати своїми емоційними станами, виражати їх в ситуаціях адаптації до соціальних вимог та ситуацій. Результати досліджень А. Козлової підтверджують, що саме в дошкільному віці, в соціальній ситуації відокремлення дитини від дорослого та появи різних стосунків з однолітками з'являється здатність до емпатії, емоційної чуйності, уміння щодо регулювання та контролю власних емоцій. На відміну від зрілої особистості, яка вербалізує свій емоційний стан за допомогою слів, котрі позначають динамічність і спрямованість переживань, дитина дошкільного віку може проявляти чуйність у малюнках, зображеннях тощо. В них дошкільник намагається спроеціювати свій стан (Volik, 2022; Volik & Lyapunova, 2022).

Н. Волік підкреслює, що на формування емоційної чуйності, сприйнятливості, чутливості в дошкільному періоді впливають два фактори: спадковість і особливості індивідуального досвіду спілкування дитини з близькими людьми. При цьому до психологічної основи емоційної чуйності дошкільника автор відносить: спілкування; спільну діяльність; певну готовність відчувати інших, переживати та діяти таким чином, ніби інший – це є ти сам. Серед компонентів емоційної чуйності вирізняються такі: співпереживання емоційним станам іншої людини; здатність розпізнавати переживання іншої людини за зовнішніми проявами; активне виявлення свого емоційного ставлення (Volik, 2022; Volik & Lyapunova, 2022).

Здійснений Н. Волік теоретичний аналіз проблеми емоційного інтелекту в дошкільному віці дозволив визначити окремі показники оптимального рівня його розвитку. Так, старший дошкільник з оптимальним рівнем розвитку емоційного інтелекту має: орієнтуватись в основних емоціях; самостійно ідентифікувати власний емоційний стан у конкретних ситуаціях; використовувати різні засоби досягнення мети в залежності від ситуації; встановлювати причинно-наслідкові зв'язки щодо подій свого життя та переживань; намагатись зрозуміти особливості емоційного стану своїх близьких; намагатись співвідносити характер емоційних переживань з їх наслідками для оточуючих людей; виявляти емпатійне ставлення до оточуючих людей (Volik, 2022; Volik & Lyapunova, 2022).

О. Лящ зауважує, що діти з високим рівнем емоційного інтелекту мають більш розвинуту відгукливість та соціальну адаптованість. Автор підкреслює, що вміння відчувати переживання до інших і розуміння переживань інших вказують на «розвинену в дитині дорослість», здатність приймати правильне рішення та більш успішне орієнтування в сучасному оточенні. Отримана

емоційна інформація щодо життєвих ситуацій має сприяти формуванню більшої людяності та уважності у ставленні до оточуючих (Liashch, 2013).

Щодо особливостей прояву низького рівня розвитку емоційного інтелекту, то в психолого-педагогічній літературі вказується на те, що він здатен призвести до явища алекситимії, як відсутності здатності визначати почуття. Н. Шеленкова, досліджуючи дану проблему, схарактеризувала три рівні прояву алекситимії: афективний, поведінковий і когнітивний. А. Дмитріюк в своїх роботах додає опис педагогічної алекситимії, яка може розвиватись як наслідок недостатнього досвіду позначення почуттів у дитинстві та запасу емотивної лексики.

Н. Волік підкреслює, що емоційна депривація, як відсутність або недостатність у задоволенні потреб визнання, спілкування та любові, може призвести до збіднення емоційних проявів, порушення формування самосвідомості, уповільнення та деформування психічного розвитку дитини. Автор акцентує увагу на тому, що найважливішу роль у вихованні та розвитку емоційної сфери дитини дошкільного віку грає збагачення, а не прискорення розвитку. В умовах, коли кожен рівень розвитку дошкільника відбувається без прискорень, а проживається повною мірою – емоційний розвиток відбувається гармонійно (Volik, 2022; Volik & Lyapunova, 2022).

Сучасні дослідження емоційного інтелекту Н. Волік, С. Дерев'яно, Є. Заїкою, О. Зімовіним, Я. Куценко, О. Мойзріст, Д. Похилько, М. Шпак та іншими показують, що труднощі діагностики рівня розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку найчастіше пов'язані з наявністю невеликого активного словника дітей, що заважає їм чітко сформулювати або описати свій емоційний стан (Derevianko, 2023; Melnyk, 2018; Volik, 2022; Volik & Lyapunova, 2022).

В експериментальних дослідженнях емоційного інтелекту в дошкільному віці Н. Волік пропонує керуватись такими критеріями рівня розвитку емоційного інтелекту, як:

1. Критерій емоційної зорієнтованості дитини, як передумови розвитку емпатійних тенденцій (КЕЗ). Низький рівень розвитку критерію КЕЗ характеризується: орієнтацією дошкільника тільки на себе та свої потреби; прагненням задовільнити лише свої бажання. Середній рівень розвитку критерію КЕЗ характеризується: наявністю у дошкільника нестійкої орієнтації щодо себе та інших; розумінням своїх і чужих потреб, але прагненням реалізувати насамперед свої бажання. Високий рівень розвитку критерію КЕЗ характеризується: орієнтацією дошкільника на інших; розумінням потреб інших і прагненням знайти шляхи для їхньої реалізації.

2. Критерій сприйняття ознак емоцій (КСОЕ). Низький рівень розвитку критерію КСОЕ характеризується: наявністю у дошкільника труднощів у процесі сприйняття ознак емоцій; наявністю неправильних назв емоцій або плутання їх за ознаками навіть після надання підказок і допомоги дорослого. Середній рівень розвитку критерію КСОЕ характеризується: наявністю у дошкільника незначних труднощів у процесі сприйняття ознак емоцій які ним виправляються після надання підказок і допомоги дорослого. Високий рівень розвитку критерію КСОЕ характеризується: впевненим сприйманням емоцій за їхніми ознаками, дошкільник називає емоції правильно.

3. Критерій розуміння емоційного змісту (КРЕЗ). Низький рівень розвитку критерію КРЕЗ характеризується: відсутністю у дошкільника уміння називати емоцію та описувати причини її виникнення; на додаткові запитання дорослого надає негативну відповідь. Середній рівень розвитку критерію КРЕЗ характеризується: наявністю у дошкільника уміння називати емоцію, але невміння повно описувати причини її виникнення; в умовах надання підказок або допомоги дорослого, дошкільник спроможний надати адекватну відповідь. Високий рівень розвитку критерію КРЕЗ характеризується: наявністю у дошкільника уміння називати емоцію, надавати конкретну відповідь, чітко та влучно описувати причини виникнення емоцій.

4. Критерій здатності емоційно реагувати відповідним чином у певних ситуаціях (КЗЕР). Низький рівень розвитку критерію КЗЕР характеризується: відсутністю у дошкільника розуміння як діяти в ситуаціях, коли необхідно надати допомогу іншому або самому знайти вирішення емоціогенної ситуації. Середній рівень розвитку критерію КЗЕР характеризується: наявністю у дошкільника труднощів щодо розуміння як діяти в ситуаціях, коли необхідно надати допомогу іншому або самому знайти вирішення емоціогенної ситуації, але після підказки (допомоги) дорослого він спроможний обрати один із адекватних варіантів дій. Високий рівень розвитку критерію КЗЕР характеризується: наявністю у дошкільника впевненості щодо розуміння та адекватного вибору дій, коли необхідно надати допомогу іншому або самому знайти вирішення емоціогенної ситуації (Volik, 2022; Volik & Lyapunova, 2022).

Якщо низький рівень розвитку критеріїв визначити як 1, середній як 2, високий як 3, то можливо підрахувати загальне середнє значення рівня розвитку емоційного інтелекту дошкільників, а використання статистичних даних згідно інтервального ряду дозволить здійснити аналіз емпіричних даних і виявити певні закономірності досліджуваного явища.

Обговорення. У наукових психолого-педагогічних дослідженнях проблема розвитку емоційного інтелекту дошкільників розглядається не тільки із міркувань розвитку здібностей. Ця психолого-педагогічна проблема має

складну структуру та динамічний характер. У її основу покладено особливості емоційного досвіду дошкільника, який проявляється в якості розпізнавання, розуміння та вираження емоцій відповідно до конкретної ситуації, первісній оцінці та впливу на емоційні стани людей. Психологів і педагогів цікавить розвиток внутрішньоособистісної та міжособистісної складової емоційного інтелекту, вивчення особистісних можливостей, ресурсів, знань щодо адекватного ставлення до самого себе тощо.

Важливою умовою забезпечення розвитку емоційного інтелекту дошкільників є психолого-педагогічний супровід, який має стимулювати взаємодію дітей, педагогів і батьків. Адже основне навантаження із розвитку емоційної сфери дошкільника лягає на батьків і вихователів. В умовах закладу дошкільної освіти виняткове значення для емоційного благополуччя дошкільника набуває ставлення вихователя до дитини. Воно характеризується різноманітними емоціями та почуттями до дитини, поведінковими стереотипами, особливостями розуміння та сприйняття характеру дошкільника, його вчинків тощо. Більшість закордонних авторів наголошують на тому, що серед основних завдань педагога є допомога дітям дошкільного віку навчитись опановувати власні емоції та висловлювати їх соціально прийнятним чином з урахуванням їх віку та здібностей.

До засобів інтенсифікації процесу розвитку емоційного інтелекту дошкільників дорослими можливо віднести наступні: за допомогою книг, гаджетів, ляльок, дидактичних і рольових ігор надавати допомогу дітям усвідомлювати власні емоції; навчати дітей ідентифікувати та вербалізувати власні емоції та емоційні сигнали інших людей; бути спостережливим щодо невербальних проявів емоцій дітей в ігровій та інших видах діяльності з метою конструктивного усунення симптомів, які свідчать про переживання сильних деструктивних емоцій; приймати різноманітні емоційні переживання дошкільників на відміну їх поведінки; у спілкуванні з дитиною відмовлятися від негативних суджень про особистість дитини, вираження образ, нотацій або надмірної опіки; застосовувати вербальні повідомлення із свідченням емпатії; застосовувати техніку «активного слухання»; долучатись до спільного з дитиною вирішення проблемних ситуацій. Важливо пам'ятати, що перелічені засоби будуть дієвими тоді, якщо забезпечують інтерес дитини, її високу вмотивованість, бажання долати перешкоди та діяти, спонукати до активного пізнання. Той чи інших засіб може застосовуватись як ізольовано та і в інтеграції з іншими або з відповідним підкріпленням один одного.

Розвиток емоційного інтелекту дітей дошкільного віку дорослим має враховувати зону найближчого розвитку:

1. Збагачувати чуттєвий досвід дитини шляхом збільшення діапазону емоційних переживань з їх диференціацією;
2. Розширювати знання про різноманіття емоцій та сприяти опануванню різних емоційних ролей із застосуванням невербальних прийомів;
3. Сприяти опануванню своїми емоціями та почуттями в різних життєвих ситуаціях;
4. Сприяти усвідомленню своїх емоційних реакцій та допомагати у пошуку безпечних, ефективних, соціально-прийнятних засобів вираження емоційних переживань.

Також варто зазначити, що сучасний освітній процес у закладі дошкільної освіти гостро потребує постійного оновлення, трансформації та впровадження нових технологій і засобів навчання.

Висновки. Отже, розвинений емоційний інтелект сприяє комфортному, гармонійному співіснуванню дошкільника в дошкільній групі. Зміст даної компетентності визначено держаним стандартом – базовим компонентом дошкільної освіти.

Узагальнено, що емоції належать до певного класу психічних станів. Вони є суб'єктивними, пов'язані із потребами та допомагають відображати процес і результат практичної діяльності дитини в формі безпосередніх переживань щодо приємності або неприємності. Суб'єктивність виступає як одна з істотних характеристик емоцій. У ході індивідуального розвитку особистості дитини емоції втрачають свою безпосередню вроджену основу та стають обумовленими. Поступово з'являються різні види вищих процесів переживання – естетичні, інтелектуальні, практичні, моральні та інші почуття. Найбільш сприятливим для формування емоційно-етичної культури є старший дошкільний вік.

Відмічено, що недостатність рівня розвитку емоційної сфери дошкільника може впливати на розвиток їх інтелектуальної сфери та затримувати його. У діяльності таких дітей може бути відсутня творча складова або бажання спілкуватися в ігровій діяльності. Відсутність вміння керувати своїми емоціями можуть впливати на появу агресивності, тривожності, ускладнень у взаємодії з однолітками та дорослими.

Висвітлено, що емоційний розвиток в дошкільному віці відбувається як безперервний, складний процес. Він сприяє формуванню емоційної сфери дитини, проявляється в емоційному ставленні до навколишнього світу і самого себе, пов'язаний із розширенням видів спілкування та діяльності дитини.

Узагальнено, що змістовною характеристикою поняття емоційного інтелекту, яка об'єднує різні сучасні підходи, є наявна сукупність у особистості здібностей до розуміння та управління своїми емоціями та емоціями інших

людей. Дошкільний період є сензитивним, найсприятливішим для розвитку та формування емоційної сфери дитини та розвитку емоційного інтелекту.

Розвиток емоційного інтелекту в дошкільному віці необхідно розглядати як психолого-педагогічну проблему тому, що розвинена емоційна сфера дитини сприяє становленню психічних процесів і виступає передумовою загального, всебічного, гармонійного розвитку особистості, як головної мети виховання дитини дошкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА:

- Волік Н. Педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту в закладі дошкільної освіти. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Богдана Хмельницького*. Серія: Педагогіка. 2022. Вип. 2(29). С. 162-169.
- Дерев'янка С. П. Психологія емоційного інтелекту: Навчально-методичні рекомендації. Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2023. 80 с
- Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: Практикум. Київ. КНТ, 2018. 204 с.
- Емоційний розвиток дитини. Упоряд. С. Максименко, К. Максименко, О. Плавник. К.: Знання, 2003. 265 с.
- Компанець Н.М. Розвиток та формування емоційно-вольової сфери у дітей дошкільного віку: Науково-методичний посібник. Київ: Актуальна освіта, 2023. 42 с.
- Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника: автореф. дис... д-ра психол. наук: 19.00.07. Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. К., 2001. 37 с.
- Кузнецов М. А., Заїка Є. В., Ходикіна Ю. Ю. Психологія моторної пам'яті: прикладні аспекти. Монографія. Харків: Діса Плюс, 2019. 446 с.
- Луценко І. О. Підготовка майбутніх вихователів до організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку. *Наука і освіта*. 2014. № 10. С. 123–127.
- Ляц О. Емоційний інтелект як предмет психологічних досліджень. *Проблеми сучасної психології*. 2013. № 22, С. 324-335.
- Мельник Н. В. Емоційний розвиток особистості як основа формування емоційного інтелекту дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2018. № 4. С. 69-74.
- Мельничук І. В. Генеза емоційних особливостей у дітей різного віку та статі: автореф. дис... канд. психол. наук. 2003. 15 с.
- Підготовка вихователів до розвитку особистості дитини в дошкільному віці: монографія. Г. В. Беленька, З. Н. Борисова, М. А. Машовець та ін. К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 310 с.
- Павелків Р. В. Вікова психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. К.: Кондор, 2011. 468 с.
- Піроженко Т. О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника: науково-методичний посібник. Серія "Дитина замовляє розвиток" Тернопіль: Мандрівець, 2010. 156 с.
- Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник: Навч. посіб., 4-те вид., випр. і доп. К.: Каравела, 2020. 418 с.
- Соціально-психологічні засади розвитку особистості в освітньому процесі: колективна монографія. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2024. 232 с.
- Ходикіна Ю. Ю., Довженко О. О. Готовність майбутніх вихователів до емоційного розвитку дітей дошкільного віку. *Future of science: innovations and perspectives. Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference. SSPG Publish. Stockholm, Sweden*. 2025. Pp. 250-253.
- Ходикіна Ю. Ю. Розвиток фахової компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Дошкільна освіта в сучасному освітньому просторі: актуальні*

проблеми, досвід, інновації: Матеріали VIII наук.-практ. конф., 21 квітня 2023 р., Харків: ХНПУ, 2023. С. 86-88

Volik, N., Lyapunova, V. (2022). Implementation of issues of development of the emotional and communicative sphere of the preschooler in the State Standard of Preschool Education and current educational programs. *Bulletin of Postgraduate Education, Series «Pedagogical Sciences»*, 20(49), 36-47.

REFERENCES:

- Volik, N. (2022). Pedagogichni umovy rozvytku emotsiinoho intelektu v zakladi doshkilnoi osvity. [Pedagogical conditions for the development of emotional intelligence in a preschool educational institution] *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu im. Bohdana Khmelnytskoho. Seriya: Pedahohika. Vyp. 2(29)*. S. 162-169. (in Ukrainian).
- Derevianko, S. (2023). Psykholohiia emotsiinoho intelektu: Navchalno-metodychni rekomendatsii. [Psychology of Emotional Intelligence: Teaching and Methodological Recommendations]. Chernihiv: NUChK imeni T. H. Shevchenka, 80 s. (in Ukrainian).
- Dutkevych, T. (2018). Dytiacha psykholohiia: Praktykum. [Child Psychology: Workshop]. Kyiv. KNT, 204 s. (in Ukrainian).
- Maksymenko, S., Maksymenko, K. & Plavnyk, O. (2003). Emotsiinyi rozvytok dytyny. [Emotional development of the child.]. K.: Znannia. 265 s. (in Ukrainian).
- Kompanets, N. (2023). Rozvytok ta formuvannya emotsiino-volovoi sfery u ditei doshkilnoho viku: Naukovo-metodychnyi posibnyk. [Development and formation of the emotional-volitional sphere in preschool children: Scientific and methodological manual]. Kyiv: Aktualna osvita. 42 s. (in Ukrainian).
- Kononko, O. (2001). *Psykholohichni osnovy osobystisnoho stanovlennia doshkilnyka* [Psychological foundations of the personal development of a preschooler]. (Abstract of candidate's thesis). K., 37 s. (in Ukrainian).
- Kuznietsov, M., Zaika, Ye. & Khodykina, Yu. (2019). Psykholohiia motornoi pamiaty: prykladni aspekty. [Psychology of motor memory: applied aspects] Kharkiv: Disa Plus, 446 s. (in Ukrainian).
- Lutsenko, I. (2014). Pidhotovka maibutnikh vykhovateliv do orhanizatsii komunikatyvno-movlennievoi diialnosti ditei starshoho doshkilnoho viku. [Preparing future educators for organizing communicative and speech activities of older preschool children] *Nauka i osvita*. № 10. S. 123–127. (in Ukrainian).
- Liashch, O. (2013). Emotsiinyi intelekt yak predmet psykholohichnykh doslidzhen. [Emotional intelligence as a subject of psychological research] *Problemy suchasnoi psykholohii*. № 22, S. 324-335. (in Ukrainian).
- Melnyk, N. (2018). Emotsiinyi rozvytok osobystosti yak osnova formuvannya emotsiinoho intelektu ditei doshkilnoho viku. [Emotional development of personality as the basis for the formation of emotional intelligence in preschool children] *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Pedahohichni nauky*. № 4. S. 69-74. (in Ukrainian).
- Melnychuk, I. (2003). Heneza emotsiinykh osoblyvostei u ditei riznoho viku ta stati: [Genesis of emotional characteristics in children of different ages and genders]. (Abstract of candidate's thesis). 15 s. (in Ukrainian).
- Bielienka, H., Borysova Z. & Mashovets, M. (2009). Pidhotovka vykhovateliv do rozvytku osobystosti dytyny v doshkilnomu vitsi: monohrafiia. [Preparing educators for the development of a child's personality in preschool age]. K.: Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova, 310 s. (in Ukrainian).
- Pavelkiv, R. (2011). Vikova psykholohiia: pidruch. dlia stud. vyshch. navch. zakl. [Age psychology]. K.: Kondor, 468 s. (in Ukrainian).
- Pirozhenko, T. (2010). Komunikatyvno-movlennievyi rozvytok doshkilnyka: naukovo-metodychnyi posibnyk. [Communicative and speech development of a preschooler: a scientific and

- methodological manual]. Seriiia "Dytyna zamovliaie rozvytok" Ternopil: Mandrivets, 156 s. (in Ukrainian).
- Prykhodko, Yu. & Yurchenko, V. (2020). *Psykhologichnyi slovnyk-dovidnyk: Navch. posib., [Psychological dictionary-reference: scientific and methodological guide] 4-te vyd., vypr. i dop. K.: Karavela, 418 s. (in Ukrainian).*
- Sotsialno-psykhologichni zasady rozvytku osobystosti v osvithomu protsesi: kolektyvna monohrafiia. (2024). [Socio-psychological principles of personality development in the educational process]. Kharkiv: KhNPU imeni H. S. Skovorody, 232 s. (in Ukrainian).
- Khodykina, Yu. & Dovzhenko, O. (2025). *Hotovnist maibutnikh vykhovateliv do emotsiinoho rozvytku ditei doshkilnogo viku. [Readiness of future educators for the emotional development of preschool children]. Future of science: innovations and perspectives. Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference. SSPG Publish. Stockholm, Sweden. Pp. 250-253. (in Ukrainian).*
- Khodykina, Yu. (2023). *Rozvytok fakhovoi kompetentnosti maibutnikh vykhovateliv zakladiv doshkilnoi osvity. [Development of professional competence of future educators of preschool educational institutions]. Doshkilna osvita v suchasnomu osvithomu prostori: aktualni problemy, dosvid, innovatsii: Materialy VIII nauk.-prakt. konf., 21 kvitnia 2023 r., Kharkiv: KhNPU, S. 86-88 (in Ukrainian).*
- Volik, N. & Lyapunova, V. (2022). *Implementation of issues of development of the emotional and communicative sphere of the preschooler in the State Standard of Preschool Education and current educational programs. Bulletin of Postgraduate Education, Series «Pedagogical Sciences», 20(49), 36-47.*

Інформація про авторів:

Ходикіна Юлія Юрївна:

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0246-5421>; кандидат психологічних наук, доцент кафедри психологічної і педагогічної антропології, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна, 61002

e-mail: xodikina2@gmail.com

Довженко Ольга Олегівна:

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0490-6689>; кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психологічної і педагогічної антропології, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна, 61002

e-mail: mih.olga10@gmail.com

Information about the authors:

Khodykina Yuliia Yurievna:

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0246-5421>; PhD in Psychological Sciences, Associate Professor at the Department of Psychological and Pedagogical Anthropology, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Alchevskikh Str., 29, Kharkiv, Ukraine 61002

e-mail: xodikina2@gmail.com

Dovzhenko Olga Olegivna:

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0490-6689>; PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Psychological and Pedagogical Anthropology, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Alchevskikh Str., 29, Kharkiv, Ukraine 61002

e-mail: mih.olga10@gmail.com

Цитуйте цю статтю як: Ходикіна Ю. Ю., Довженко О. О. Проблема розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2025. № 59. С. 361-379.

DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2025.59.27>

Дата надходження статті до редакції: 17.10.2025

Стаття прийнята до друку: 27.10.2025